

УДК 343.98 (477)

О. Бондарчук,

заступник начальника

факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства
Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ

З прийняттям в Україні нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України) суттєвих змін зазнав інститут слідчих дій. Це призвело до збільшення наукової зацікавленості до нього зі сторони представників кримінальної процесуальної та криміналістичної наук. Не оминули увагою й огляд місця події як один із видів слідчого огляду, без якого не здійснюється жодне кримінальне провадження.

Аналіз наукових публікацій за 2013–2014 рр. свідчить про те, що проблематиці огляду місця події приділяється належна увага. Одні науковців з'ясовують проблеми процесуального характеру, що пов'язані з впровадженням у практичну діяльність норм КПК України 2012 р. (Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков, Г.І. Удренас та А.І. Васильчук) [1; 2]. Інші висвітлюють особливості огляду місця події у зв'язку з розслідуванням різних видів кримінальних правопорушень (А.О. Антошук, Е.В. Кринична, О.Л. Мусієнко, Ю.В. Поветкіна, Н.М. Татарин, А.Г. Солодовніков, Г. Щербакова) [3; 4; 5; 5; 6; 7; 8; 9]. Треті описують порядок використання техніко-криміналістичних засобів та допомоги спеціалістів під час огляду місця події (П.Д. Біленчук, А.І. Терешкевич, О.В. Батюк, О.М. Духенюк, М.Ю. Ковальська та М.М. Кривонос) [10; 11; 12; 13]. Незважаючи на широкий спектр наукових доробків щодо огляду місця події, питання особливостей його проведення під час розслідування залишення в небезпеці залишилось нерозкритим.

Тому метою статті є висвітлення особливостей огляду місця події, пов'я-

заного з розслідуванням залишення в небезпеці та з врахуванням аналізу результатів практичної діяльності формування алгоритму дій слідчого на всіх етапах його проведення.

Упродовж тривалого часу в законодавстві не містилося визначення поняття «слідча дія», що призводило виникнення в науці кримінального процесу неоднозначних поглядів щодо тлумачення його змісту. Зараз п. 1 ст. 223 КПК України 2012 р. визначає слідчу (розшукову) дію як дію, спрямовану на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [14]. Із цього можна зробити висновок, що вона є основним інструментом процесу доказування, засобом забезпечення реалізації завдань кримінального судочинства та різновидом процесуальної діяльності слідчого.

Як вірно відзначає із цього приводу І.С. Кіпрач, законодавче закріплення поняття «слідчі (розшукові) дії» вирішили питання щодо визначення їх змісту та ролі в процесі доказування. Отримання (збирання) доказів складається із системи дій, спрямованих на виявлення, фіксацію й збереження доказів та їхніх процесуальних джерел. Сутність процесу збирання доказів полягає у виконанні пошукових операцій, які спрямовані на виявлення слідів кримінального правопорушення, речових доказів тощо, що здійснюється на основі розумової діяльності з метою встановлення місць можливого знаходження доказів чи визначення кола осіб, у показаннях яких вони можуть місти-

тися. Перевірка вже отриманих доказів полягає в детальному дослідженні зібраних доказів та їх процесуальних джерел із точки зору їхньої придатності (належності, достовірності й допустимості) для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, отриманні нових для підтвердження або спростування раніше зібраних доказів [15, с. 278–279].

Одна й та ж сама слідча (розшукова) дія може бути спрямована як на отримання нових доказів, так і на перевірку вже отриманих. Це залежить насамперед від обставин справи та етапу розслідування. У цьому сенсі можна говорити про те, що основна функція огляду місця події полягає в отриманні (збиранні) доказів.

Специфікою огляду місця події, як вказує В.К. Весельський, є те, що його неможливо замінити повною мірою іншими слідчими діями, тактичні прийоми проведення яких розраховані на інші способи отримання та фіксації доказової інформації. Під час огляду місця події домінуючим є такий загальнонауковий метод пізнання, як спостереження. Цей метод поєднується з вимірюванням, порівнянням, описом, а за необхідності – з експериментом. Результати спостереження та вимірювання прямо набувають процесуальної форми протоколом огляду, опис служить методом фіксації цих результатів. У подальшому слідчий використовує логічні методи для формування суджень та умовиводів. На думку науковця, умовами огляду, що забезпечують його ефективність і вирішення поставлених перед ним завдань, є такі: 1) своєчасність огляду, оскільки має на меті забезпечення максимального збереження на момент огляду його об'єктів і, отже, досягнення максимальної результативності цієї слідчої дії; 2) повнота та об'єктивність огляду; 3) активність і цілеспрямованість слідчого під час огляду; 4) методичність і послідовність огляду, що полягає в правильній організації та планомірному його проведенні [16, с. 152–153].

Процесуальний порядок проведення огляду регламентується ст. 237 КПК України [14]. Не вдаючись до детального аналізу процесуальних вимог до проведення такого виду слідчої (розшукової) дії, зупинимось детальніше на тактичних особливостях його проведення.

У криміналістичній літературі під оглядом місця події розуміють первинну й невідкладну слідчу (розшукову) дію, яка полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні й фіксації слідчим обстановки на місці події, виявленні слідів та об'єктів, що належать до справи, їхніх ознак, станів і взаємозв'язків із метою з'ясування суті події, її механізму та інших обставин із метою правильного вирішення справи. Сам огляд події умовно поділяється на три етапи: підготовчий, робочий, заключний [17, с. 25–26]. Основу ефективності огляду місця події становлять технічне оснащення слідчо-оперативної групи; досвідченість особи, яка проводить огляд; знання слідчим основних правил огляду та ретельності його проведення [3, с. 246]. Ю.В. Поветкіна переконана, що кваліфікований огляд місця події може бути проведений лише за дотримання низки умов: своєчасності проведення огляду; детальності; точності фіксації його результатів [6, с. 109].

Підготовчий етап огляду місця події, пов'язаного із залишенням у небезпеці, починається у відділі органів внутрішніх справ із моменту отримання повідомлення про виявлене кримінальне правопорушення. На цьому етапі первинну інформацію про подію слідчий отримує від оперативного чергового, а останній у свою чергу – від заявника. Щоб зорієнтуватися в ситуації, слідчий повинен детально з'ясувати такі моменти: 1) яка подія сталася, коли й де саме; 2) чи є на місці події очевидці та підозрювана особа; 3) чи є на місці події працівники міліції; 4) чи є на місці події постраждалі та чи надана їм допомога. На основі зібраної інформації слідчий вирішує, яким повинен бути склад слідчо-оперативної групи, що виїжджатиме

на огляд, та які техніко-криміналістичні засоби доцільно бути взяти.

Аналіз практики свідчить, що залишення в небезпеці зазвичай пов'язане із спричиненням особі тілесних ушкоджень (внаслідок нанесення ударів, дією на постраждалого високої чи низької температур), смерті. Типовою на цьому етапі є така інформація про подію: 1) виявлено постраждалого з тілесними ушкодженнями (чи труп), якого збили транспортним засобом; 2) виявлено особу (чи труп), яка була покинута в безпорадному стані (через сильне сп'яніння чи побиття) та замерзла чи згоріла; 3) виявлено новонароджену чи малолітню дитину (або труп). Враховуючи це, слідчий залежно від ситуації повинен залучити до огляду місця події таких спеціалістів: спеціаліста-криміналіста, судово-медичного експерта (чи лікаря), спеціаліста-автотехніка.

Спеціаліст-криміналіст допоможе слідчому виявити, зафіксувати, кваліфіковано вилучити та упакувати сліди кримінального правопорушення та речові докази, з'ясувати обставини кримінального правопорушення. Судово-медичний експерт допоможе якісно оглянути самого потерпілого чи труп, правильно описати наявні тілесні ушкодження тощо. Спеціаліст-автотехнік знадобиться в тих випадках, коли залишення в небезпеці буде пов'язане з дорожньо-транспортною пригодою.

Прибувши на місце події, слідчий повинен перевірити, чи надана допомога постраждалим, чи організована охорона місця події. Далі йому варто поспілкуватися з присутніми там працівниками міліції, очевидцями, постраждалим, підозрюваним (якщо він є). Предметом бесіди буде з'ясування питань про те, що за подія сталася, чи бачив хтось підозрювану особу та в якому напрямі вона зникла, чи вносилися зміни в обстановку місця події, якщо так, то які саме, ким і чому. Анкетні дані та повідомлену інформацію рекомендується занотувати в робочий блокнот чи на диктофон. На цьому етапі важливим є питання щодо постраждалої особи.

Якщо вона потребує невідкладної медичної допомоги, то її необхідно терміново доправити в медичний заклад. У такому разі слідчий повинен зафіксувати, куди саме та яка бригада медиків це зробила. Крім того, може статися так, що постраждалого ще до приїзду на місце події слідчо-оперативної групи можуть доправити в медичний заклад. У такому разі слідчому слід точно встановити, де саме знаходився постражданий у момент його виявлення.

Варто вказати, що на місці події слідчий може скористатися такими загальними тактичними прийомами огляду: 1) зіставлення первинних даних і обстановки на місці події; 2) аналіз окремих слідів, виявлених на місці події (час їх виникнення на місці події; їхній зв'язок із місцем події чи з іншим місцем; ідентифікація якості слідів; зв'язок слідів між собою; причини відсутності окремих слідів); 3) моделювання події, що відбулась; 4) зіставлення змодельованої події з реальною обстановкою місця події; 5) уявна реконструкція окремих елементів події; 6) аналіз ознак знищення слідів та негативних обставин; 7) залучення до огляду осіб, які повідомили про кримінальне правопорушення.

Основним змістом тактики огляду місця події на робочому етапі огляду є дослідження його матеріальної обстановки. На цьому етапі слідчий у загальному оглядає місце події, щоб зорієнтуватися на місцевості; вирішити питання про межі огляду, його вихідну точку та спосіб огляду; вибрати позицію для проведення фотозйомки (орієнтуючої та вузлової). Сам робочий етап має дві стадії: загальний огляд (статична стадія) та детальний огляд (динамічна стадія). Слідчому варто пам'ятати, що вибір способу огляду залежить від наявності чи відсутності певного центру. У випадку огляду місця події, пов'язаного із залишенням у небезпеці, таким центром буде місце, де перебував у момент вчинення кримінального правопорушення постражданий або знаходиться труп. Виходячи

з обстановки на місці події, слідчому доцільно обрати концентричний або ексцентричний способи огляду. Якщо подія пов'язана з дорожньо-транспортною пригодою, то варто обрати лінійний спосіб огляду й рухатися від місця, де знаходиться труп, у напрямі, куди зник на транспортному засобі підозрюваний. Варто також обов'язково виміряти температуру навколишнього середовища та внести про це відповідну інформацію в протокол. На статичній стадії здійснюється вузлова фотозйомка, а на динамічній – детальна.

Типовими об'єктами (вузлами), які підлягають спочатку загальному, а потім детальному огляду можуть бути такі: 1) потерпіла особа або її труп; 2) ділянка місцевості (прилегла територія); 3) транспортний засіб; 4) знаряддя спричинення тілесних ушкоджень; 5) окремі сліди та речі, виявлені на місці події (які належать потерпілому чи підозрюваному, або з якими вони могли контактувати).

В огляді трупа слідчому може допомогти судово-медичний експерт. Фактично саме він і проводить його огляд трупа, а слідчий фіксує в протоколі огляду отриману інформацію. Особливу увагу слід приділити виявленню слідів, що характеризують механізм події, у тому числі травм, що призвели до смерті. Розпочинаючи огляд трупа, у протоколі зазначають його позу й положення (наприклад, лежить обличчям догори чи вниз, на боці); стан одягу; речі, виявлені на трупі; ложе трупа.

Одним із основних завдань огляду навколишнього оточення, як пише А.Г. Солодовніков, є пошук предметів і слідів, які можуть мати значення для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення та причин загибелі потерпілого. У разі виявлення трупа слід звернути увагу на стан поверхні ґрунту, на наявність твердих предметів, каменів і на інші особливості місцевості. Особливе значення має виявлення слідів крові. Розташування, форма і їх напрям нерідко допомагають відновити картину події або окремі

важливі обставини [8, с. 453]. Оглядаючи ділянку місцевості, у протоколі потрібно вказати перелік об'єктів, розташованих на ній, їх взаємне розташування, відстань між об'єктами.

Заключний етап огляду місця події полягає в підбитті підсумків та оцінці всіх встановлених даних із метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконані. З метою контролю рекомендується ще раз оглянути певні місця чи конкретні об'єкти. Це дозволяє ліквідувати виявлені недоліки, які пізніше вже не можна буде виправити. Після оцінки отриманих результатів слідчий приступає до їх фіксації. На цьому етапі він: 1) складає протокол огляду місця події, плани, схеми; 2) за необхідності дає завдання провести дактилоскопіювання трупа й направити його в морг; 3) упаковує вилучені з місця події об'єкти; 4) вживає заходи для збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилучати з місця події; 5) ознайомлює за змістом протоколу огляду його учасників і вживає заходи щодо вирішення заяв, які від них надійшли.

Усі виявлені сліди підлягають фіксації, вилученню та упакуванню відповідно до положень ч. 5 ст. 237 КПК України, із використанням способів і прийомів, розроблених криміналістикою. Основним способом фіксації результатів огляду місця події є складання протоколу. Він повинен бути повним, містити детальний опис обстановки місця події та окремих виявлених слідів (речей), обов'язково зазначається інформація про те, що саме було вилучено та як упаковано.

Таким чином, огляд місця події має надзвичайно важливе значення під час розслідування будь-якого виду кримінального правопорушення. З метою результативного його проведення слідчому можна запропонувати дотримуватися таких правил: 1) залучати до огляду відповідного спеціаліста; 2) детально характеризувати (описувати) у протоколі огляду індивідуальні особливості виявлених речей, які мають доказове

значення; 3) не обмежуватись складанням лише протоколу, але й оформляти додатки; 4) використовувати можливість криміналістичної техніки (насамперед фото- та відеозапису); 5) творчо та індивідуально підходити до проведення огляду.

Ключові слова: залишення в небезпеці, огляд місця події, слідчий, спеціаліст, тактичний прийом.

У статті розглянуто теоретико-прикладні питання, пов'язані з тактикою проведення огляду місця події під час розслідування залишення в небезпеці. Окреслено особливості такого огляду та завдання слідчого на кожному з етапів проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Визначено роль спеціаліста в проведенні огляду та інформацію, з отриманням якої він може допомогти слідчому. Детально проаналізовані підготовчий та робочий етапи проведення огляду місця події.

В статье рассмотрены теоретико-прикладные вопросы, связанные с тактикой проведения осмотра места происшествия во время расследования оставления в опасности. Очерчены особенности такого осмотра и задания следователя на каждом из этапов проведения этого следственного действия. Обозначена роль специалиста в проведении осмотра и объемом информации, который может помочь следователю. Детально проанализированы подготовительный и рабочий этапы проведения осмотра места происшествия.

The article considers the peculiarity of the visual inspection of the crime site in the cases about leaving in dangerous under conditions of the operation of new Criminal Procedural code. The specificity and importance are determined of conducting this investigative activity while considering this type of criminal offence. The article provides an insight into the tactical peculiarities

of this type of investigative inspection. The article covers the investigator's actions at the preparatory, working, and final stage of inspection.

Література

1. Лук'янчиков Є.Д. Слідчий огляд: поняття та види / Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков // Юридичний часопис НАВС. – 2013. – № 1. – С. 264–269.
2. Удренас Г.І. Основні проблеми огляду місця події за новим КПК України / Г.І. Удренас, А.І. Васильчук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 126–127.
3. Антощук А.О. Огляд місця події при виявленні трупа новонародженої дитини / А.О. Антощук // Науковий вісник НАВС. – 2013. – № 2. – С. 243–250.
4. Кринична Е.В. Особливості огляду місця події за фактами розкрадання вантажів на залізничному транспорті / Е.В. Кринична // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1(19). – С. 117–120.
5. Мусієнко О.Л. Особливості огляду місця події при розслідуванні шахрайства / О.Л. Мусієнко // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 253–257.
6. Поветкіна Ю.В. Деякі особливості огляду місця події під час розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю / Ю.В. Поветкіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – № 23. – Ч. II. – Т. 3. – С. 108–111.
7. Татарин Н.М. Тактика огляду місця події під час самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва / Н.М. Татарин // Право і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 305–310.
8. Солодовніков А.Г. Особливості тактики огляду місця події за фактом травмування на залізничному транспорті / А.Г. Солодовніков // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 450–455.
9. Щербакова Г.С. Огляд місця події при розслідуванні фактів одержання неправомірної вигоди у сфері вищої освіти / Г.С. Щербакова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 78–84.
10. Біленчук П.Д. Використання методу сферичних панорам під час огляду місця події / П.Д. Біленчук, А.І. Терешкевич // Теорія та практика судової медицини і криміналістики. – 2013. – № 13. – С. 104–109.

11. Батюк О.В. Особливості застосування науково-технічних засобів спеціалістом у ході проведення огляду місця події в пенітенціарних установах / О.В. Батюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 258–262.

12. Дуфенюк О.М. Новітні технології у практиці досудового розслідування на прикладі 3D-сканерів та смартфонів під час огляду місця події / О.М. Дуфенюк, М.Ю. Ковальська // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 302–305.

13. Кривонос М.С. Тактические и организационные особенности участия специалиста в следственном осмотре при расследовании преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств / М.С. Кривонос // Закон и жизнь. – 2014. – № 2. – С. 44–50.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2014 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Кіп्राх І.С. Визначення поняття слідчих (розшукових) дій / І.С. Кіп्राх // Науковий вісник НАВС. – 2013. – № 2. – С. 275–283.

16. Весельський В.К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчого огляду, допиту, призначення і проведення судових експертиз) / В.К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2(28). – С. 151–158.

17. Пряхін Є.В. Слідча тактика : [навч. посібник] / Є.В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 116 с.